

A Magyar Nemzeti Múzeum új régészeti állandó kiállítása

2002. november 25-én nyílt meg a Magyar Nemzeti Múzeum új régészeti állandó kiállítása. A dátum nem véletlen, hiszen kétszáz éve, ezen a napon keltezték azt az alapítólevelet, melyben gróf Széchényi Ferenc a nemzetnek felajánlott könyv-, címer-, és éremgyűjteményének „kormányzását” József nádorra bízta. A kiállítás az évfordulón kívül a Múzeum épületének rekonstrukciós folyamatába is illeszkedik, hiszen az 1986-ban megkezdett és várhatóan 2004-ig tartó felújítási munkálatok miatt 1994-ben bontották el a „rég” régészeti kiállítást.

Az új kiállítás első terme a mai Magyarország területének őskőkori (paleolitikum) lelőhelyeit és leleteit mutatja be. Megtekinthetők a homo erectus, a neandervölgyi ősember és a homo sapiens különböző csont- és pattintott kőszerszámai, illetve az alapanyagul használt kőzetek. Videofelvétel segítségével a kőszerszámok elkészítésének fáradságos folyamatáról is képet alkothatunk. Külön figyelmet érdemelnek itt azok a tárlók, amelyekben csak egy-egy tárgyat helyeztek el a rendezők, ami a tárgy alaposabb szemügyre vételére biztatja a látogatót. A befogadást azonban nehezíti, hogy a teremben kiállított tárgyak jóval az átlagos magasságú látogató szemvonala alatt – hacsak a szervezők nem a kisiskolás látogatókat tekintették célközönségnek. A kőtárgyakat az Istállóskői barlangból kiemelt 30 000 éves tűzhely köré épített barlangrekonstrukció teszi hitelesebbé.

A 2. terem a neolitikum és a rézkor emlékeiből ad ízelítőt. Fénykijelzős térkép nyújt áttekintést a neolitikum néhány reprezentatív tárgyának (agyag házmodellek, idolkok, arcos edények, trónuson ülő istenségek stb.) elterjedtségéről a Közel-Kelettől a Kárpát-medencén keresztül a Germán-alföldre. Megcsodálhatjuk az agyagból készült állatszobrocskákat, vagy a csiszolt kőfegyverek és csonteszközök legszebb példányait. A korszak egyik vívmánya volt az oszlopos vázú agyagfalú ház, melynek berendezett rekonstrukcióját is elkészítették a rendezők. A tárlókban látható tárgyakat eredeti vagy feltételezett, a használatra utaló elhelyezésükben is láthatjuk. Ízelítőt kapunk a neolitikum ékszereiből és kő, illetve hidegen kovácsolt réz dísztárgyaiból. Szintén fontos technikai újítás a rézkor végén megjelenő négykerekű, szarvasmarha vontatású kocsi, amelynek sírokból előkerült „makettjeit” is megnézhetjük, sőt meg is tapogathatjuk.

Ember alakú agyagurnák, Ózd-Center, rézkor, Kr. e. 3500-3000 (Magyar Nemzeti Múzeum)

A terem másik részében a rézkori ember temetési szokásaiba, illetve a sírmellékletek révén mindennapi öltözködésébe nyerünk bepillantást. Láthatók egy-egy gazdagabb sír leletei, aranytárgyak, illetve emberalakú temetkezési urnák. Külön tárló tájékoztat a rézkor vallási képzetéről elsősorban kis kultuszszobrocskák segítségével. A termet a tiszalúci rézkori telep megerősített palánkjának rekonstrukciója zárja. A palánk mögött további agyagtárgyakat fedezhet fel a figyelmes és bátor látogató.

A 3. terembe belépve először a bronzkori temetkezési szokásokról kapunk képet a padlóba süllyesztett különböző temetkezési módokat (csontvázas, hamvasztásos) bemutató sírrekonstrukciók révén. Megfigyelhetjük a bronzművészethez köthető öntőtégelyek, fújtatók, öntőkanalak és öntőformák maradványait, és természetesen az ezek segítségével előállított nyeles- és tokosbaltákat, kúpos fejű tűket. A mindennapi életről a forma- és motívumgazdag fazekastermek, továbbá a különböző kő- és csonteszközök tanúskodnak. A bronzöntés mellett a korszak másik nagy újítása a ló felszerszámozása, a lóvontatású kocsi volt. Ennek emlékei a díszesen faragott csont zablapálcák és szíjelosztó lemezek, valamint a terem egyik leglátványosabb lelete: a feltehetően halotti kocsihoz tartozó árokalji bronzborítású küllős kerekek. A korszak bonyolult hiedelemvilágának sokszor magas művészi színvonalon megformált tárgyi emlékei közé tartoznak az agyagból készített, felfüggeszthető, ember-, madár- vagy csizmaalakú edények, idolkok és állatszobrocskák.

Madár alakú bronzedények, Csicsér, ismeretlen lelőhely, Kr. e. 10. század (Magyar Nemzeti Múzeum)

A Kárpát-medencei bronzkor gazdag és sokrétű fémművességéről a 4. teremben kiállított bronz és aranyleletek tanúskodnak. Ezek kisebb része telepekről, temetőkből származik, nagyobb hányaduk elásott-elrejtett kincs napvilágra került maradványa, melyet egykori tulajdonosának már nem volt alkalmja újra kiásni.

Az 5. terem a Kárpát-medence történetének időszámításunk előtti utolsó évezredébe nyújt betekintést. Ebben az időszakban az Alföld és északi peremvidéke a feket-tengeri preszkíta és szkíta kultúra részévé vált. A Dunántúl azonban a közép-európai kultúrkörhöz, azaz kezdetben a halstatti kultúrához, majd a Kr. e. 5. század utolsó évtizedeitől a kelta világhoz tartozott. A tárlók között vándorolva nemcsak a két kultúra szembevető különbségeit tapasztalhatjuk meg, hanem fokozatos egymáshoz közeledését, és helyenkénti összeolvadásának a tárgyakon tetten érhető jeleit is megfigyelhetjük.

A 6. teremben a római kori Pannonia és a vele egykorú barbaricum emlékei kerülnek bemutatásra. A terembe egy

Bronz kocsíveret részlete, Budakeszi, Kr. u. 2. század (Magyar Nemzeti Múzeum)

katonai tábor kapuján keresztül léphetünk be. Először a hadsereg emlékeivel találkozunk. A római hadsereg leletei mellett a városi élet emlékei és a római, illetve az őslakos vallásokra utaló tárgyak láthatók. A helyi népesség temetkezési szokásaira, de egyben mindennapi életére utal az a kocsirekonstrukció, amelyet egy budakalászi sírban talált kocsimaradvány alapján készítettek. Megelevenedik előttünk egy barbár piac – ahol különösen a rekonstruált ruhák érdemelnek figyelmet –, és láthatjuk egy aquincumi lakóépület freskórekonstrukcióját is.

A 7. teremben a Római Birodalom bukását követő századok emlékei láthatók. A hunok mellett a különböző germán törzsek ruházódásába engednek bepillantást az elsősorban sírokban talált leletek, valamint egy germán kunyhó rekonstrukciója. Nem hagyható azonban szó nélkül, hogy a kiállítás egészébe és hangulatába igen szervesen illeszkednek a bécsi *Kunsthistorisches Museum*ban őrzött gepida kincsletről készült fotók.

A 8. teremben a korai avar kor emlékei tekinthetők meg. Elsősorban a fejedelmi kincsekről és ezek motívumairól kaphatunk képet.

Az utolsó terem a késő avar kori köznép mindennapjait mutatja be. Rekonstrukciós rajz segíti a kiállított tárgyak mindennapi használatának megértését. Egy másik tárló a hitvilágról, egy harmadik pedig egy több száz éven át használt temetőből származó leletek révén a temetkezési szokásokról ad képet.

A kiállítást az ugyancsak Bécsben őrzött, nagyszentmiklósi aranykincs másolatai zárják.

* * *

A kiállítás egészéről nehéz véleményt mondani, hiszen a különböző termekben különböző muzeológiai elveket és eltérő tudományos szempontokat vettek figyelembe a szervezők, nehéz az egymás után sorakozó termeket egységesen kezelni.

Az alkotók szándéka szerint az új régészeti kiállítás a látogatóknak, és nem a szakmának készült. Ennek megfelelően összességében a vizuális élményre, és nem a tudományos ismeretekre került a hangsúly: videoinstallációk, rekonstrukciók, vetített képek egészítik ki az eredeti tárgyi anyagot, viszonylag kevés a magyarázó szövegek száma.

A kiállítás rendezői bevallottan olyan terek kialakítására törekedtek, amelyek vizuális megjelenésükben korunk videoklipjeinek és számítógépes animációinak pergésével is felveszik a versenyt. A látogatót minden teremben új, ötletes és nem várt megoldások várják, néha pedig meghökkenítő, sőt, sokkoló látvány fogadja – gondoljunk csak a padlóba sülyesztett csontvázas sírrekonstrukciókra –, akár a tárgyak és vitrinek elrendezését, akár a rekonstrukciókat vagy a látványt kísérő hanghatásokat tekintjük.

A kiállítás fő erénye azonban nem a vizuális megjelenítésben rejlik, hanem azokban a hazai régészeti és történelmi kiállításokon kevésbé alkalmazott megoldásokban,

amelyek a múzeumi műtárgy és a látogató újfajta viszonyát teszik lehetővé. A második teremben például a rekonstruált tiszaluci telep palánkjának oszlopai közötti részen keresztül lesheti meg a látogató az adott telepen használt-talált edényeket. Hogy ez a részben rejtett elrendezés még mennyire idegen a hazai múzeumi szokásoktól, és mennyire ismeretlen a múzeumlátogató számára, jól mutatja, hogy ott jártunkkor egy hatéves kisfiú szülői engedélyre várt, hogy közel mehessen az erődrekonstrukcióhoz, illetve beléphessen az oszlopok közé, ahonnan a kiállított agyagtárgyak is láthatóvá válnak, édesanyja azonban éppolyan bizonytalan volt a látogató szabadságát illetően, mint gyermeke.

Rézkori agyag kocsimodell, Szigetszentmárton, Kr. e. 3500-3000 (Magyar Nemzeti Múzeum)

A látogató és a műtárgy viszonyát újrafogalmazó megoldások között említhetők még azok a tárlók, amelyekben csak egy-egy tárgyat helyeztek el, ami alaposabb megfigyelésre készített, vagy azok az első teremben felállított vitrinek, amelyeket fülkés kialakításuknál fogva egyszerre csak egy látogató nézhet meg. Meg kell azonban említeni, hogy ezeket a megoldásokat többnyire csak az első három teremben alkalmazták, a további termekben ilyeneket csak elvétve találunk. Az összes teremre jellemző és méltánylandó újítás azonban, hogy bizonyos másolatokat és motívumrajzokat kézzel is megtapinthat a látogató, és bár a Braille-írással írt feliratok arról tanúskodnak, hogy a tapintás lehetősége a vakok tájékozódását segíti, gyanítható, hogy az összes látogató körében nagy népszerűségnek fog örvendeni, hiszen egy tabu átlépéséről van szó. Jóllehet úgy érezzük, hogy a termenként megtapintható néhány másolat és rajzolat a vak látogatót valószínűleg nem segíti hozzá, hogy elképzelhesse, mi látható a teremben, mégis, ha a látók a tárgyak tapogatása mellett csak azon elgondolkodnak, milyen lehet vakon „végignézni” egy kiállítást, már érdemes volt elhelyezni ezt a néhány tárgyat és rajzot.

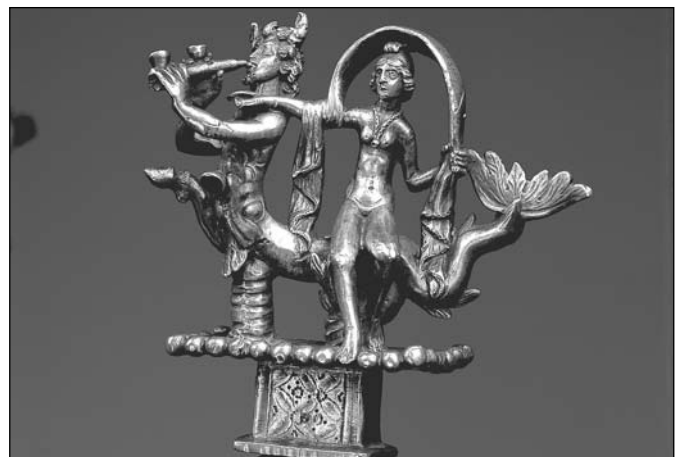
A sikeres újítások mellett azonban szót kell ejteni néhány, a tematikát és a tárgyak elrendezését érintő problémáról.

A kiállított tárgyak bemutatásának módja termenként változik. Az első termek látványos újításai lassan eltűnnek,

és átadják helyüket a hagyományosnak tekinthető megoldásoknak, a kiállítás egyre vérszegényebb lesz, fokozatosan veszít lendületéből. A korai korszakokat ismertető kiállítótermek nagy hangsúlyt helyeznek az ember és a környezet viszonyára, bemutatják, hogyan használta és alakította át az ember természeti környezetét. A későbbiekben azonban ez a megközelítés elhalványul, annak ellenére, hogy a jelenkor egyik legnagyobb kihívása éppen az ember és a környezet, az ember és a természet viszonyának újragondolása, amiről a régészeknek és a történészeknek is kellene, hogy legyen mondanivalója.

Az első három terem nemcsak az említett tematikai hangsúly és az új megoldások miatt különül el a kiállítás többi részétől, hanem azért is, mert itt a tárgyak keletkezésébe és korabeli előállításának módjába, illetve a régészeti munka rejtelseibe is bepillantást nyerhet a látogató. A belépőt archív felvétel fogadja a vértesszőlősi ásatásról, később egy videoinstalláció a pattintott kőszerszámok elkészítését mutatja be. Végigkísérhetjük a bronzöntés munkafázisait, sőt a jászdózsa-kápolnahalmi bronzkori telep keletkezését és ásatási rétegeit is megfigyelhetjük. Később azonban az ilyen utalások eltűnnek, és csak a tárlókba összezsúfolt tárgyak maradnak. A régész munkájáról egyre kevesebbet tudunk meg. A sok kiállított aranytárgy ellenben könnyen azt a közkeletű, hollywoodi filmek által gerjesztett hiedelmet erősítheti, hogy a régész tulajdonképpen kincskereső. E félreértés eloszlátása végett fontos lehet, hogy a bemutatott szép és látványos tárgyak *mellett* azok feltárásának vagy a rekonstrukciók elkészítésének nehézségeibe is bepillantást nyerjen a látogató. A társadalom régészetről alkotott képe szempontjából nagy kár, hogy a kiállítás második fele ennek az elvárásnak nem tesz eleget.

Termenként változnak a bemutatott tárgyak elrendezésének szempontjai is. A bronzkori teremben például, nagyjából teljes képet alkothatunk az egykori emberek mindennapi életéről és temetkezési szokásairól, a vaskorban azonban az itt élt népek kulturális különbségei és lassú keveredésük nyomai kerülnek előtérbe, hogy a római teremben ismét a mindennapi élet sokszínűségét élhessük át. A látogató számára így elvész a korszakok összehasonlításának lehetősége,

Ezüst quadripus, Polgárdi, Kr. u. 4. század (Magyar Nemzeti Múzeum)

nem érzékelheti kellőképpen, mi változott egyik korszakról a másikra. Ha mégis érzékel bizonyos változást, az gyakran félrevezető lehet, amire jó példa, hogy a római termet követő, a korai népvándorlaskort bemutató terem hatalmas aranyfibulákkal és ékszerekkel döbbenti meg – sőt szinte vonzza – a belépőt, amelyekhez képest a római teremben kiállított tárgyak a nagyméretű és látványos rekonstrukciók ellenére szegényesnek tűnhetnek, és azt a téves képzetet kelthetik, hogy a hun vagy a germán korszakban a terület lakossága gazdagabb volt, mint a rómaiak idején. A hangsúlyok a római termen belül is eltolódtak, hiszen a barbár piac látványos, rekonstruált jelenete szinte a tér felét elfoglalja, de nem ad lehetőséget a birodalmon kívüli és belüli élet valódi összehasonlítására.

Végül, de nem utolsó sorban említést érdemel még a kiállítás vezetője (*Kelet és Nyugat határán – A magyar föld népeinek története, Kr. e. 400 000–Kr. u. 804*, Budapest, Helikon Kiadó, 2002, 143 oldal, 1500 Ft), amely hasznos kiegészítőül szolgál a látogató számára, sőt sok esetben (sajnos) csak ennek tanulmányozása után válik világossá egy-egy terem rendezési elve. A kiadvány árát és a magyar múzeumlátogatási szokásokat ismerve feltehetően kevesen fogják azonban megvásárolni, ezért talán érdemes lenne egy olcsóbb megoldást találni a kötetben található információk hozzáférhetővé tételére.

Összességében a kiállítás számos követendő újítást vet fel, amelyeket remélhetőleg viszontlátunk majd az ország közeljövőben megújuló régészeti kiállításain.

Mészáros Balázs – Vámos Péter